

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

**ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНЯ
ОСВІТА УКРАЇНИ**

**Київ-Черкаси
2007**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

**ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНЯ
ОСВІТА УКРАЇНИ**

Збірник наукових праць

Випуск четвертий

**Київ-Черкаси
2007**

Формування естетичної свідомості студентської молоді засобами українського мистецтва

Зростання інтересу до категорії національного у різних сферах життя не може оминати проблему впливу вітчизняного мистецтва на естетичний розвиток особистості. Набуває актуальності питання про значення особливостей українського мистецтва як складової світової художньої культури, національне начало у визначенні педагогічних засобів впливу на естетичну культуру особистості. “Чи можна не зважати на національні підходи у естетичному вихованні особистості?” – питання, яке й донині не знайшло однозначної відповіді в педагогічній літературі.

Аналіз сучасних досліджень та публікацій, в яких започатковано розгляд цієї проблеми (С. Максименко, І. Кресіна, А. Алексюк, В. Іванов, І. Зязюн, В. Мазепа, В. Андрущенко, С. Сисоева, Л. Коваль, Г. Падалка, В. Кудін), дає підстави для висновку про необхідність активного розкриття її сутності з інноваційних позицій з метою осмислення мистецтва як художнього виміру людського буття, зокрема в національних його вимірах. Результати вивчення літературних джерел та практичного досвіду довели, що шляхи впровадження здобутків національного мистецтва у навчально-виховний процес є одним із пріоритетних напрямків дослідження. Проте і сьогодні лишається багато невизначених аспектів проблеми формування національних орієнтирів студентської молоді засобами українського мистецтва, мало уваги приділяється вивченню принципів шляхів та різноманітних форм і методів пізнання студентами творів українських авторів.

Мета даної статті полягає у спробі визначити механізми впливу національного мистецтва на естетичні погляди, орієнтири естетичної оцінки студентської молоді. Ця мета реалізується шляхом вирішення таких завдань: обґрунтувати необхідність упровадження у навчально-виховний процес національно-стильових засад пізнання мистецтва; визначити специфічні риси духовно-образного змісту творів українського мистецтва; проаналізувати закономірності впливу національного мистецтва на розвиток естетичної культури особистості.

Мистецькі цінності українських творів значною мірою визначаються широтою художньо-образного відтворення світу. Творчий доробок українських митців позначено розмаїттям тематики змісту, настроїв і емоцій. Висока духовність і гуманістична спрямованість кращих здобутків українського мистецтва знайшли відбиток в перебігу широкої гами різнобарвних почуттів, найтонших їх нюансів. У цілому українське мистецтво вписало яскраву змістовну сторінку в історію світової художньої культури.

Повчальний досвід для культурологічних роздумів з національного питання зустрічаємо у висловлюваннях М.В. Гоголя про національно значущі підходи до творчості: “Поет навіть може бути і тоді національним, коли описує цілком сторонній світ, але дивиться на нього очима своєї національної стихії,

очима свого народу, коли відчуває і говорить так, що співвітчизникам його здається, ніби це відчувають і говорять вони самі” [3, 156]. Ця думка перегукується з культурологічною позицією сучасних авторів [5; 6], які відстоюють право особистості на виховання в кореневій національній традиції, підкреслюючи її невіддільність, бо існує тільки національна культура, світова культура є певною мірою умозорове поняття. “Тільки на основі ідентифікації з певною культурою можливий діалог з іншими культурами”, – зауважує В.П. Москалець [9, 49].

Універсально-загальнолюдське містить у собі індивідуально-національне. Без усвідомлення національного не можна досягнути загальнолюдського в сфері естетики. М. Бердяєв, досліджуючи співвідношення національного і інтернаціонального, загальнолюдського підкреслював, що “вселюдськість не має нічого спільного з інтернаціоналізмом, уселюдськість є вищою повнотою всього національного. Жодної інтернаціональної Європи, жодної інтернаціональної цивілізації не існує поза меєю національністю і моїм людством” [2, 154-157]. Отже, через національне і від національного можна прийти до усвідомлення прекрасного в загальнолюдських вимірах.

Основою формування у студентів національних орієнтирів естетичної оцінки засобами українського мистецтва виступає впровадження у навчально-виховний процес національно-стильових засад пізнання мистецтва, що дозволяє студентам сприйняти українське мистецтво як складову світової художньої культури, а також глибоко проникнути у національну своєрідність індивідуального творчого почерку українських митців.

Фундаментальною проблемою естетичного виховання є визначення естетичних орієнтирів відбору художнього матеріалу, у процесі опрацювання і засвоєння якого має відбуватись естетичний розвиток особистості. У наш час, коли національні чинники зумовлюють розвиток освітньої справи, не викликає сумніву необхідність ґрунтовного опрацювання українського мистецтва у вищій школі. Ця проблема загострюється, коли йдеться про педагогічне забезпечення процесу пізнання творів українського мистецтва. Українське мистецтво може стати чи не стати естетичним надбанням особистості, спілкування з ним ще не є гарантом інтеріоризації його художніх цінностей у естетичну свідомість студентів. Трактовка розвитку естетичної культури як процесу розв’язання протиріччя між наявністю постійного контакту із досконалим художнім твором і відсутністю у студентів здатності відразу досягнути цю досконалість, спонукає до відпрацювання спеціальних підходів щодо цілеспрямованого вивчення творів українського мистецтва. У нашому дослідженні – це національно-стильові засади опрацювання навчального матеріалу на заняттях з культурології, зокрема, українського мистецтва. Розробка національно-стильових засад вивчення студентами творів українського мистецтва має відбуватись в рідчизні сучасної філософії мистецької освіти і передбачати створення відкритої системи взаємодії між художнім контекстом естетичного збагачення студентів і узагальненої лінії соціального розвитку на подальшу розбудову національної культури.

Вирішення проблеми національно-стильової детермінації розвитку естетичної культури студентів у системі пізнання творів українського мистецтва у нашому дослідженні ґрунтувалося на таких положеннях:

а) визначення стилю як стійкої спільності образної системи, засобів і прийомів художньої виразності, обумовлено єдністю ідейно-естетичного й суспільно-історичного змісту, визнання існування різних рівнів прояву функцій стилю: стиль епохи, стиль напрямку, стиль індивідуальний, стиль національний [7];

б) національному стилю притаманна діалектика взаємодії спільного і окремого, узагальненого і особливого.

До національно-стильових засад українського мистецтва віднесено:

а) широке охоплення національного мистецтва і систематизація матеріалу за історико-стильовими ознаками;

б) спонукання студентів до емоційного співпереживання української мистецтва;

в) усвідомлення національно-стильових ознак творів шляхом порівняльних підходів;

г) тлумачення мистецьких образів на національно-стильовій основі;

д) упровадження елементів творчості на національній основі в навчально-виховний процес.

Предметом нашого вивчення є українське мистецтво як художнє явище. Ми не обмежували дослідницьке завдання історичною періодизацією чи висвітленням творчих портретів окремих авторів. Виявлення характеристичних рис українського мистецтва в нашому дослідженні переслідувало педагогічну мету. Важливо було з'ясувати, які художні достоїнства творів українських авторів містять можливості активізувати естетичне сприймання, оцінку, творчу інтерпретацію мистецтва студентами, на які художні переваги українського мистецтва може спиратись педагог, піклуючись про естетичний розвиток своїх вихованців. Мистецтвознавчі здобутки української наукової думки дають багатий матеріал для вирішення педагогічних завдань дослідницької роботи.

Систематизація дослідницького пошуку здійснювалася шляхом співвіднесення завдань естетичного розвитку студентів з художніми характеристиками українського мистецтва на основі визначення специфічних рис духовно-образного відображення дійсності в українській творчості, національної своєрідності образного відтворення життя, висвітлення жанрового багатства українського мистецтва і аналізу виражальних засобів.

У контексті нашого дослідження особливої уваги заслуговують найхарактерніші риси образного змісту, й передусім ті, що визначають українське мистецтво як національне надбання авторського світобачення. З-поміж емоційно-різнобарвного діапазону образів чи не найголовніше місце займає лірична лінія, яку ряд авторів висуває на перший план, аналізуючи непересічні цінності української культури. Різні настрої ліричного струму найперше визначають емоційно-смісловий портрет української культури. Гуманістично-змістовні пласти українського мистецтва великою мірою визначено саме підвищеною увагою до людських емоцій, глибинною

проникненістю до світу внутрішніх її переживань. Аналізуючи національно-психологічну специфіку змісту українського мистецтва, мистецтвознавці підкреслюють “надчутливість, рефлексійність, ліризацію світу” [4], лірично-отеПЛену, інтимно-побутову інтонацію образного строю [6]; елегійно-замрійливу експресивність [1] тощо.

Національному художньо-образному мисленню надзвичайно притаманний щирий ліризм, поетизація світобачення, найтонші нюанси внутрішнього буття людини, “вираження такої різноманітності почуттів в рамках одного настрою, такої проникненості, ширості і разом з тим вишуканої краси, які не можуть не задовольнити найприскіпливішу естетичну критику,” – зауважує Ю. Малишев [8].

Визначаючи внутрішнє особистісне спрямування ціннісних установок студентів на українське мистецтво варто розглянути національну орієнтацію навчально-виховного процесу у вищій школі. Національна орієнтація досягається на основі різнобічних знань студентів у галузі українського мистецтва. Якщо національне мистецтво не входить до системи особистісних цінностей студента, годі вважати успішним вирішення естетико-виховних завдань навчання. Національна орієнтація передбачає активне сприяння естетичному самовизначенню студентів щодо цінностей української культури. Педагогічний вплив може досягти успіху лише через особистісні фактори. Поза актуалізацією особистісно-внутрішнього відчуття схильності до здобутків української культури неможлива зміна національно-виховної парадигми, що панувала минулі роки. Особистісний підхід має опосередковувати вибір необхідних педагогічних засобів.

Педагогічне забезпечення національно-вартісної орієнтації має ієрархічну структуру, яка включає послідовне розширення спонукальних чинників, оцінювальних дій студентів і передбачає: 1) емоційно-образну синхронізацію змісту творчої діяльності з індивідуально-естетичними уподобаннями студентів; 2) духовно-культурну об’єктивізацію оцінювальної позиції студентів щодо національного мистецтва; 3) професійно-сміслову занурення студентів у виконавсько-практичне засвоєння творчості українських авторів.

Оскільки особистість відгукується не на заклики, а на внутрішній голос, педагогічна корекція ставлення до українського мистецтва, подолання національно-знівельованих смаків має відбуватися на фоні особистісно привабливих естетичних цінностей в результаті виникнення ефекту емоційного резонансу. Духовно-культурна об’єктивізація оцінювальної позиції студентів в галузі національного мистецтва передбачає удосконалення і розширення художнього кругозору студентів в галузі українського мистецтва. Методичне забезпечення цих напрямків відбувається в процесі проведення художньо-асоціативних паралелей між різними видами мистецтва з метою не тільки підсилення емоційного відгуку на твори, але й досягненню певних естетичних узагальнень в свідомості студентів. Великого значення набуває звертання до філософсько-оцінювальних позицій у процесі занять, вивчення поглядів видатних діячів стосовно культури і мистецтва українського народу. “Скрізь, на всьому поклав цей народ свою ознаку, ознаку багатой культури й яскравой

талановитості”, – писав І. Огієнко [10]. Ознайомлення студентів з подібними думками на рівні співпереживання активно сприяє формуванню шанобливого ставлення до національно-мистецьких здобутків. І, нарешті, домінантним засобом духовно-культурної об’єктивізації оцінювального ставлення студентів є заглиблення у світ гуманістичних цінностей українського національно-мистецького створення через аналіз вітчизняного тематизму образів, через виявлення естетичних засад національної виразовості, через заглиблення у художні засоби відтворення національного характеру.

Підкреслюючи необхідність формування у студентів національних орієнтирів естетичної оцінки, зауважимо, що вибірково спрямовану діяльність естетичної свідомості, підпорядковану завданням національного самовизначення, важливо узгоджувати із виявленням місця українського мистецтва в системі розвитку світової художньої культури. Замикання в національній культурі не тільки обмежує мистецький кругозір, а й спричиняє серйозні викривлення в естетичних поглядах майбутніх вчителів музики. Інтегративні процеси в розвитку світової і національної художніх культур очевидні і об’єктивні. Прагнення до визначення національно-естетичної специфіки вітчизняного мистецтва не суперечить діалогу між різними культурами.

Отже, національна орієнтація навчально-виховного процесу не тільки не заперечує, а й передбачає ознайомлення студентів із здобутками світової художньої культури. Осягнення інонаціонального рельєфніше окреслює національно-специфічне, а заглиблення в національну характерність мистецтва актуалізує можливості естетичного усвідомлення міжнаціональних художніх здобутків.

У результаті дослідження ми дійшли висновку, що інтеріоризація цінностей українського мистецтва в естетичну свідомість студентів забезпечується упровадженням у навчально-виховний процес національно-стильових засад пізнання мистецтва, а національно-вартісна орієнтація активно сприяє естетичному самовизначенню студентів щодо цінностей української культури.

Література:

1. Архімович Л.Б., Каришева Т., Шеффер Т., Шреєр-Ткаченко О. Нариси з історії української музики. У 2-х ч. – К.: Мистецтво, 1964. – Ч.І. – 309 с.; Ч.ІІ. – 312 с.
2. Бердяєв М.А. Національність людства // Сучасність. – 1993. – №1. – С.154-157.
3. Гоголь Н.В. Сочинения в 2-х т. – М.: Худ. литература, 1973. – Т.1. – 307 с.
4. Корній Л. Історія української музики: Підручник для вищ. муз. навч. закл. – К., 1996. – Ч.1. – 314 с.
5. Лихачев Д.С. Развитие русской литературы X-XVII веков. Эпохи и стили. – Л.: Наука, 1973. – 254 с.
6. Ляшенко І.Ф. Національні традиції в музиці як історичний процес. – К.:

Муз. Україна, 1973. – 326 с.

7. Малая советская энциклопедия. – 3-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1960. – Т. 8. – 307 с.

8. Малишев Ю. Солоспів. – К.: Муз.Україна, 1968. – 219 с.

9. Москалець В.П. Психологічні основи виховання духовності в українській національній школі: Автореф. дис. ...докт. психол. наук. – К., 1996. – 49 с.

10. Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. – К.: Довіра, 1992. – 141 с.

Л. Побережная

Формирование эстетического сознания студентов средствами украинского искусства

Резюме

Основой формирования национальных ориентиров эстетической оценки студентов средствами украинского искусства выступает внедрение в учебно-воспитательный процесс национально-стилистических основ познания искусства, что позволяет студентам воспринимать украинское искусство в качестве компонента мировой художественной культуры, а также проникнуть в национальную своеобразность индивидуального творческого почерка украинских авторов.

L. Poberegnaia

Formation of national reference points of an aesthetic estimation of students by means of the Ukrainian art

Summary

Implementing national features of art mastering into educational process by means of Ukrainian art is a basis of aesthetic estimation. It enables students to consider Ukrainian art as a part of world culture and to realize national peculiarities of Ukrainian authors' individual artistic manner.

УДК 377:18

І. Андрошук, м. Хмельницький

Педагогічні умови формування естетичної культури майбутніх викладачів спеціальних дисциплін професійних навчальних закладів швейного профілю

Становлення особистості викладача розглядається у діалектичній залежності від соціальних умов, соціального статусу і тієї педагогічної діяльності, яку він виконує. Роль вищої педагогічної школи у формуванні

Зінченко С. Особливості професійної підготовки майбутніх викладачів-дизайнерів.....	93
Плуток О. Зміст і структура проектно-художньої творчості майбутніх педагогів.....	97
Зайцева А. Компоненти творчої самореалізації майбутніх учителів музики.....	103
Шевченко О. Культурологічний підхід у розвитку майбутнього музиканта-педагога.....	108
Іванова Є. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя музики.....	113
Носаченко І. Економічний компонент у підготовці учнів ПТНЗ художнього профілю.....	118
Куненко Л. Музична освіта молодших школярів із зоровою недостатністю...	124

РОЗДІЛ III

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬО-ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Піддубна О. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя образотворчого мистецтва засобами народного мистецтва.....	131
Побережна Л. Формування естетичної свідомості студентської молоді засобами українського мистецтва.....	135
Андрощук І. Педагогічні умови формування естетичної культури майбутніх викладачів спеціальних дисциплін професійних навчальних закладів швейного профілю.....	140
Петрович С. Формування творчої активності учнів професійно-технічних навчальних закладів.....	147
Котляревська Н. Розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців швейного профілю.....	153
Алексеева С. Методика діагностування візуального мислення майбутніх дизайнерів.....	158